

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE KAVRAMSAL ALANI VE ANLAMSAL-İŞLEVSEL KÜMELERİ BAKIMINDAN +IA-

+IA- IN TERMS OF CONCEPTUAL FIELD AND SEMANTIC-FUNCTIONAL CLUSTERS IN TURKISH

Erkan HİRİK

Samsun Üniversitesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

erkanhirik@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6978-8981

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:

11.08.2023

Kabul Tarihi:

21.11.2023

Yayın Tarihi:

25.12.2023

Anahtar Kelimeler

Türkiye Türkçesi
+IA- eki
Kavramsal Alan
Anlamsal Küme
İşlevsel Küme

Keywords

Turkish
+IA- Suffix
Conceptual Field
Semantic Cluster
Functional Cluster

Türkçe yapısal bakımdan değerlendirildiğinde eklemeli diller arasında ele alınır. Türkçenin bu temel yapısı nedeniyle sözcük türetimi ve mevcut sözcüklerin çeşitli anlamsal ve işlevsel yapılarda kullanılması eklemeliği oluşturan sistemin üyeleri tarafından gerçekleştirilir. Eklemelik her ne kadar yapısal bir olguya vurgu yapsa da anlam ve işlev bu sistemin dışında kalmaz. Türkçenin türetim ve işletim sisteminin üyesi olan her bir ek bu bakımdan kavramsal alanlar oluşturmakla birlikte anlamsal ve işlevsel kümeler de meydana getirmektedir. Türkçenin işlevsel derecesi yüksek eklerinden biri +IA- ekidir. Bu ek eklendiği isimleri fiilleştirmek gibi dilbilgisel işlevlerinin yanında çeşitli kavramsal alanlar oluşturma işlevine de sahiptir. Ekin oluşturduğu bu kavramsal alanlarda bazı anlam çerçeveleri (atmak, bölümlendirmek, eklemek, kesmek vd.) etrafında kümelenmeler oluşmaktadır. Buna ilaveten ekin oluşturduğu bazı kümelerin işlevsel temele [alıntılar fiilleştirmek (akortla-, fotoğrafla-, programla-, rötuşla- vb.), birleşik ek oluşturmak vd.] dayandığı görülmektedir. Bu çalışma Türkiye Türkçesinde +IA- ekinin kullanımda ortaya çıkardığı anlamsal ve işlevsel kümeleri tespit ederek ekin kullanım sıklığının yüksekliğinin nedenlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla Türkçe Sözlük'te yer alan +IA- ekli fiiller değerlendirilerek birlikte sözlükte yer almayan bazı kullanım örnekleri de bu amaçla ele alınmıştır.

In terms of structure, Turkish is considered as one of the agglutinative languages. Due to this basic structure of Turkish, the derivation of words and the use of existing words in various semantic and functional structures are realised by the members of the system that constitutes agglutinativity. Although agglutinativity emphasises a structural phenomenon, meaning and function do not remain outside this system. Each suffix, which is a member of the derivation and operating system of Turkish, forms conceptual fields in this respect and forms semantic and functional clusters. One of the highly functional suffixes of Turkish is +IA-. In addition to its grammatical functions such as verbising the nouns to which it is attached, this suffix also has the function of forming various conceptual fields. In these conceptual areas formed by the suffix, clusters are formed around some meaning frames (atmak, bölümlendirmek, eklemek, kesmek etc.). In addition, it is seen that some of the clusters formed by the suffix are based on a functional basis [verbising quotations (akortla-, fotoğrafla-, programla-, rötuşla- etc.), forming compound affixes, etc.]. This study aims to reveal the reasons for the high frequency of use of the suffix +IA- in Turkish by identifying the semantic and functional clusters that the suffix +IA- produces in use. For this purpose, the verbs with the suffix +IA- in the Turkish Dictionary have been evaluated and some usage examples that are not included in the dictionary have also been discussed for this purpose.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1341553>

Atıf/Cite as: Hirik, E. (2023). Türkiye Türkçesinde kavramsal alanı ve anlamsal-işlevsel kümeleri bakımından +IA-. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(4), 2499-2513.

Giriş

Bilinen her dil kendi özgün iç yapısına sahiptir. Diller, bu özgün özellikleri bağlamında yapısal olarak birbirlerinden ayrıştıkları gibi yine bu özellikleri vasıtasıyla değişen dünyada adlandırılması gereken kavramları farklı yollarla (ekleme, kopyalama, uyarlama, anlam dönüşümü, kısaltma vd.) türettikleri yeni sözcükler aracılığıyla karşılarlar. Yapı bakımından dünyada dillerin genelde eklemeli, çekimli ve tek heceli diller olarak sınıflandırıldığı ve bir üst çatı oluşturulduğu görülür. Oluşturulan bu çatı sınıflandırma esasen o dillerin sözcük türetme ve işletme mekanizmasıyla ilgilidir. Bazı diller her ne kadar bu sınıflandırma içerisinde aynı çatı altında yer alsın da yine bu dillerin birbirlerinden ayrılan sözcük türetim süreçleri de mevcuttur. Söz gelimi eklemeli dillerin hepsinin aynı eklemeli sistemine sahip olmadığı, bu sistemin de dilden dile farklılık arz ettiği söylenebilir.

Türkçe eklemeli bakımından yazılı olarak takip edilebildiği en eski dönemlerden bugüne değin düzenli bir algoritmaya sahiptir. Elbette Türkçenin tek sözcük yapım yolu *ekleme* değildir. Türkçede çeşitli sözcük yapma yolları¹ bulunmaktadır. Ancak Türkçenin en karakteristik özelliğinin morfolojik olarak eklemeye olduğu söylenebilir. Türkçede eklemeye kökler ve gövdeler üzerine gerçekleşir. Türkçenin söz varlığının temelini oluşturan kökler ancak ekler vasıtasıyla geliştirilerek yeni kavramlar karşılanabilir hâle gelmektedir. Yine sözcüklerin yeni anlamlar ve görevler kazanması söz dizimi içerisinde kullanılabilir olması ve diğer sözcüklerle ilişkiler kurabilmesi ek sistemi ile sağlanabilmektedir. Keza Türkçenin söz dizimi alelade sözcüklerin yan yana dizilmesiyle gerçekleşmez. Yan yana gelen sözcüklerin birbirleriyle olan ilişkisi eklerin dizime kattığı anlamsal işlevlerle sağlanır.

Ergin, ekleri “kelime bünyesinde görülen ve tek başına manası olmayan ve kullanılmayan, ancak köklerle birleşme suretiyle kullanılan ve mana ile ilgili bir vazife gören şekiller” olarak tanımlamaktadır (2020, s. 128). Benzer şekilde Korkmaz da “cümle içinde kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kurmak veya yeni bir kelime türetmek üzere kök ve gövdelerin sonuna eklenen ses veya seslerden oluşan öge” (2019, s. 124) şeklinde tanımlar. Türkçenin karakterinin temelinde ek kavramı bulunmaktadır. Ekler, Türkçenin yatay ve dikey diziliş sisteminde kimi zaman doğrudan anlamsal kimi zaman da yapısal görevlerle sözün kullanım sahasına çıkmasına olanak tanımaktadır. Ergin, köklerin eklerle genişletilip gövdeler hâline getirildiği gibi bütün gramer fonksiyonlarının da yalnız ve yalnız eklerle ifade edildiğini belirterek eklemeli dillerde eklerin önemine dikkat çekmektedir (2020, s. 129). Aksan, Türkçenin eklemeliği ile ilgili olarak Türkçenin bağlantılı bir dil oluşu, eklerin çeşitliliği ve bu çeşitli eklerin değişik görevler yüklenerek yeni sözcükler oluşturabilmelerini, Türkçenin geniş anlatım olanaklarına kavuşmasının, yeni belirlenen kavramların karşılanmasının ve yabancı kavramlara karşılık bulmasının bir nedeni olarak görmektedir (2020, s. 106).

İletişim kişilerin her an öznesi ve nesnesi olduğu bir kavram konumundadır. İletişim ancak kendi iç sürecindeki birçok unsurun gerekli ihtiyacı karşılaması ile gerçekleşir. Dil bağlamında da değişen zaman içerisinde yine zamanın gereklilikleri doğrultusunda başta sözcükler olmak üzere dil unsurlarının iletişimdeki ihtiyaca cevap verebilir olması gerekir. Vardar, bildirişimi kolaylaştırmaya ve toplumun çeşitli dilsel gereksinimlerini karşılamaya dönük etkinlikler arasında dilin sözlüksel kesimini yenileme, arıtma ve varsıllaştırma girişimleri, yazıya ve yazıma ilişkin yalınlaştırma ile dizge değiştirme çabalarının önemine vurgu yapar (1998, s. 167). Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Türkçenin temel yapısında bağımlı morfemler olarak değerlendirilebilecek eklerin asıl unsurlardan olduğu, anlamın inşa edilmesinde çok işlevli yapıda buldukları ve bu işlevlerinin zaman içerisinde değişebildiği söylenebilir. Bu nedenle eklerin yapım ve çekim eki olarak yapısal bakımdan ele alınmasıyla birlikte işlevsel bağlamda analiz edilmesi için anlamsal kümelerin oluşturulması gerekmektedir.

Bu çalışmada Tezcan Aksu, Tarıktaroğlu ve Gemalmaz (2004) tarafından kaleme alınan *Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi* temelinde yer alan +L4- ekiyle türetilmiş fiiller ve bu çalışmada yer almayan ancak standart Türkçede kullanılan +L4- ekli fiiller merkeze alınarak +L4- ekinin oluşturduğu anlamsal/işlevsel kümeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla kapsam olarak standart yazılı dil ve yazıya geçirilmiş ancak standart seviyeye ulaşmamış sosyal medya gibi ortamlarda kullanılan yapılar incelenmiştir. Henüz sözlüklere yansımamış ancak özellikle sosyal medya başta olmak üzere çevrim içi ortamlarda kullanılan ya da çevrim içi ortamlardaki bazı durumları ifade etmek için konuşma dilinde kullanılan *stalkla-*, *likela-*, *hackle-* gibi kullanımlar da değerlendirilmiştir. Böylelikle hem +L4- ekini alarak fiilleşmiş yapıların gündelik kullanımda olan biçimleri ele alınmış hem de yazılı dildeki

¹ bk. (Eker, 2015, s. 316), (Sarı, 2022, s. 301).

yapılar incelenerek bu yapıların karşılaştırılabilir olması sağlanmıştır. Tüm bunlar +L4- eki gibi oldukça geniş bir kullanım alanına sahip bir ekin alt kullanım alanlarının dilbilgisel düzeyde işlevlerinin tespiti ve hangi anlamlar çevresinde kümelenmiş olduğunu gösterilmesi amacıyla yöneliktir.

1. Türkçede Ek Sınıflarına Genel Bir Bakış

Dilde kullanım sahasına çıkan unsurlar bağımsız ve bağımlı morfemler olarak ele alınmaktadır. Bağımsız morfemler tek başlarına kullanılabilen ve bir anlam alanını işaretleyen sözcükleri ifade ederken bağımlı morfemler ise tek başlarına anlam içermeyen, ancak bağımsız morfemlerle bir araya gelerek işlev kazanan dil öğeleridir. Bağımlı morfemlerin temeli Türkçe açısından *ekler* olarak değerlendirilebilir.

Sözcükler yan yana rastgele dizildiğinde genelde anlamlı ifadeler oluşturulamaz. Dizimsel süreçte sözcüklerin birbirleri arasında ve kendi içerisinde anlam ve işlev içermesi çoğunlukla ekler vasıtasıyla sağlanır. Elbette kimi zaman *sıfır biçimbirim* içeren yapıların da eksiz, dizimsel olarak anlam içerdiği söylenebilir. Bu bakımdan ekler, Türkçede yeni sözcük yapımı ve mevcut sözcüklerin diğer sözcüklerle ilgisi dolayısıyla dilin işlerliği elde etmesi açısından önem arz etmektedir.

Ekler, hareket ve nesnelere karşılayan bağımsız morfemlerle birlikte davranır ve onların anlam alanlarını genişletir. Bununla birlikte evrendeki hareket ve nesnelere karşılayan birimleri ile olan bağlantıları da yine bu ekler vasıtasıyla sağlanır. Bu bakımdan Türkçedeki ekler genelde iki kategoride ele alınır. Eklerin bir kısmı yeni sözcükler türetme konusunda temel işleve sahipken bir kısmı ise mevcut sözcükler arasında çeşitli bakımlardan ilişkiler kurarak sözün kullanım sahasına çıkmasına olanak tanır. Bu açıdan ekler, genel olarak *yapım ekleri* ve *çekim ekleri* olarak ele alınır.

Tek başlarına anlam taşımayan yapım ekleri, eklendiği sözcüğün tabanıyla olan anlamsal ilişkisini bozmamakla birlikte ona yeni anlam(lar) katmaktadır. Diğer bir ifadeyle yapım ekleri eklendiği sözcüğün anlam özelliğini sözcüğün ek almış şekline de aktarmaktadır. Yapım ekleri, eklendikleri sözcüklerle birlikte sözlüklerde madde başı olabilecek nitelikte yapılar türetir. İsim ve fiil türünden köklere eklenerek onlardan yeni anlam alanına sahip sözcükler, anlamsal zincir bozulmadan yapım ekleri vasıtasıyla türetilir. Örneğin, *baş* sözcüğünden *başla-*, *başlangıç*, *başlık*, *başlıca* vb. çok sayıda isim ve fiil cinsinden benzer anlamsal kümede yer alan sözcükler türetilmiştir. Çekim ekleri ise eklendikleri sözcüklerin cümle içerisinde *zaman*, *kiş*, *kişi*, *iyelik*, *durum*, *çokluk* vb. ilişkiler kurularak sözün anlamını bütünleyici rol üstlenirler. Sözcüklerin *zaman*, *kiş*, *kişi*, *iyelik*, *durum* ya da *çokluk* bildirdiği bu durumlarda “yeni anlam” hususundan bahsetmek mümkün değildir. Çekim ekleri genellikle isimlerin diğer isimlerle ve fiillerle; fiillerin diğer fiillerle ve isimlerle ilişkilerini kurarak ifadenin anlamının tam olarak ortaya çıkmasını sağlayan bağımlı morfolojik unsurlardır. Dilin rastgele dizilişe sahip olmayan bir dizge olması çekim eklerinin çeşitli anlam ve yapı çerçeveleri sağlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Çekim ekleri yine kendi içinde birtakım kurallar barındırır. İsimlere ve fiillere farklı çekim eklerinin gelmesi Türkçenin bu konuda en karakteristik özelliklerinden biridir. Türkçenin ek yapısının bahsi geçen bu karakteristik özellikleriyle birlikte kimi araştırmacılar *yapım* ve *çekim* kategorisinin dışında farklı ek sınıflarının da varlığından bahsetmişlerdir.

Türkçede ek sınıflandırmalarıyla ilgili çeşitli önerilerin sunulduğu çalışmalar mevcuttur. Gülsevin (2004) “Türkçede ‘Sıra Dışı Ekler’ ve Eklerin-Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine” başlıklı çalışmada genel kabul görmüş bazı kuralların yeniden değerlendirilmesi gerektiğini belirterek “kategori ekleri” başlıklı bir ek grubu önerisinde bulunmuştur. Bir diğer ek tasnifi önerisi de Delice (2000) tarafından yapılmıştır. Araştırmacı *genişletme ekleri* önerisinde bulunmuştur. Başdaş (2006) çalışmada yapım ve çekim ekleriyle birlikte üçüncü bir grup ek önerisinde daha bulunur. Bunlara da “ara ekler” demektir. İşlev ve kullanılışları bakımından ara eklerin yapım ekleriyle çekim eklerinin kesişme noktasında olduğunu belirten Başdaş, *isim-fiil ekleri*, *sıfat-fiil ekleri*, *zarf-fiil ekleri*, *çatı ekleri*, *olumsuzluk eki*, *çokluk eki*, *eski yön gösterme eki* (+GARU), *eski vasıta eki* +(I)n ve *eşitlik eki* +ÇA'nın bu grupta olduğunu ifade etmektedir. Bunlarla birlikte Guzev (1987, 1990) ve Turan (2007) tarafından da önerilmiş çeşitli ek sınıflandırmaları bulunmaktadır. Tüm bunlar göstermektedir ki araştırmacıların merkeze aldıkları ölçütler doğrultusunda yeni öneriler sunulabilmektedir. Ancak bu araştırmalarda +L4- ekinin *yapım ekleri* kategorisindeki konumuyla ilgili farklı bir öneri bulunmamaktadır.

2. +IA- Ekinin Genel Görünümü

Türkçe sözcük yapımı bakımından farklı yollar kullanan bir dildir. Bu yolların temeli de ekleme sistemidir. Yine bu sistem kendi içerisinde sınırlı sayıda ek barındırmasına karşın bu sınırlı sayıda ek çeşitli birleşimlerle yeni sözcükler, yeni anlamlar ve yeni işlevler ortaya koyar. Türkçenin ek sistemi içerisinde isimleri fiilleştirme konusunda kullanım sıklığı en yüksek eklerden biri +LA'dır. Bu ek aynı zamanda birleşik ek de oluşturabildiği için özellikle -n, -ş ve -t fiilden fiil yapan çatı ekleriyle birlikte de kullanılarak yeni kullanım alanının yaratılmasına imkân tanır. Böylece kalıplaşmaya eğilimli yeni morfemler türer: +LAN-, +LAŞ- ve +LAT-. Bu husus da +LA- ekinin işleklik derecesini artıran bir diğer neden olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkçede isimden fiil yapma konusunda işleklik derecesi yüksek olan +LA-, Türkçenin bilinen en eski metinlerinden bugüne kadar kullanılagelmektedir. Gabain, ekin işlekliğinin nedenlerinden birinin *sınırsız kullanılma imkânı* sunmasına dayandırmaktadır (2007, s. 49). Erdal da ekin işlekliğine dikkat çekerek özellikle yabancı sözcükler üzerine kolaylıkla gelebilmesini vurgulamaktadır. Ayrıca isimden fiil yapım eklerinin genellikle eklendiği tabanın hece sayısına göre kısıtlılık içinde olduğu Erdal tarafından tespit edilmiştir (1991, s. 454). Örnek olarak +A eki bir ve iki heceli tabanlara eklenebilirken +LA- ekinde böyle bir kısıt olmaması ekin işleklik derecesini artırmıştır. Hacıeminoğlu, +LA- eki ile yansıma seslerin ilgisine dikkat çekmektedir. Araştırmacı her türlü isimden etken ve oluş bildiren fiillerle taklidi yapıda fiiller teşkil eden bir ek olduğu belirtmektedir (1996, s. 156). Eckmann, Çağatay Türkçesinde +LA- ekinin *ismin belirttiği hareketi ifade etmek* için her türlü isme getirilebildiğini ifade eder (2009, s. 57). Türkçe ve yabancı sözcüklere +LA- ekinin eklenmesiyle çok sayıda +LA-MAK'lı fiil isimlerinin oluştuğu Deny tarafından belirtilir (2012, s. 453).

Korkmaz, ekin yalnızca yapısal olarak fiil türetmesiyle ilgili bilgi vermemektedir. Aynı zamanda ekin işlekliği nedeniyle fiillere çeşitli anlamlar yüklemesine dikkat çekmektedir. Türkiye Türkçesinde verimli ve anlamca çok yönlü türetmeler yaptığını belirttiği +LA- için Korkmaz şu anlamsal işlevleri belirtir:

- Eklendiği adın gösterdiği nesne veya niteliği başka bir nesneye yönelten, o nesneden etkilenen geçişli fiiller türetme (ağırla-, bağışla-, ertele-, dilimle-, gözle-, suçla-, sula-, temizle-).
- Adın karşıladığı nesnenin ortaya çıkmasını, oluşmasını sağlayan ve yapma bildiren geçişli fiiller türetme (ciltle-, istifle-, paketle-, yavrula-).
- Adın gösterdiği nesneyi araç olarak kullanma yoluyla o nesne ile yapılan işi gösteren geçişli fiiller türetme (aşıla-, avuçla-, kılıçla-, kurşunla-, hançerle-, sabunla-).
- Adın gösterdiği nesneyi veya niteliği bir şeye kazandırmayı, katmayı, eklemeyi gösteren geçişli fiiller türetme (aşağıla-, boyala-, demle-, dışla-, kötüle-)
- Zaman gösteren adlardan o zamanı içine alan ve zaman geçirmeyi bildiren fiiller türetme (akşamlı-, gecele-, kışla-).
- Ses yansımali birincil köklere gelerek yansımali geçişsiz fiiller türetme (ağla-, çatla-, çınla-, gürlü-, hopla-, üfle-) (2009, s. 116-117).

Korkmaz bununla birlikte özellikle +LA- ekinin başta Arapçadan olmak üzere Türkçeye yabancı dillerden alınan sözcüklerin Türkçeleştirilmesinde işe yarayan bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Arapça isim ve sıfatlardan *et-, eyle-, ol-* gibi yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerin +LA- ekiyle Türkçe söz varlığında karşılık bulabildiğini belirtmiştir (2009, s. 118). Banguoğlu da aynı konuya değinerek *yazı dilinin millileşmesi hareketi* bağlamında ekin görevinin olduğunu belirterek “ihtiyar olmak=ihtiyarlamak, tuhaf olmak=tuhaflaşmak” gibi örnekler vermiştir (Banguoğlu 2007: 216). Balcı, çalışmasında Türkçe *isim+LA-* ve *isim+yardımcı fiil* denklğini artzamanlı bakışla değerlendirmiş ve dilde tutunan, yabancı olduğu hissedilmeyen adların +LA- ekiyle fiilleştirildiğini ifade etmektedir. Araştırmacı, uzun zaman dilde bulunan kanıksanmış alıntuların yardımcı fiil yerine +IA- ile fiilleştiğini söylemektedir. Ancak sözcük alıntılanmadan önce bir sözcük dilde yerleşmiş ve yardımcı fiille yapılmış bir yapı varsa (örneğin *kayıdetmek*) +IA- ekiyle türetilen fiilin bunun yerine geçemediğini belirtmektedir (2013: 623-628). Yüceol Özezen, birleşik yapılarla +LA- ekini alarak ortaya çıkan yapıların anlam alanlarının birebir aynı olmadığını belirtir. Araştırmacı *bastalan-* ve *bastala-* arasında olayın gerçekleşme şekli bakımından farklı olduğunu söyler (2017, s. 532).

+L4- ekiyle türetilmiş sözcüklerin çokluğu ekin her türden isme gelebilecek nitelikte olmasıyla ilgilidir. Ek neredeyse sınırsız bir eklenme ve türetme kabiliyetine sahiptir. Ekin Türkçe sözcükler, yabancı dillerden alınan sözcükler ve yansıma sözcüklerle doğrudan kullanılabilir olması onun işlekliliğini artırmakta, dolayısıyla +L4- ile türemiş fiillerin sınırlarının belirsizleşmesini sağlamaktadır. Bu konuda Ergin'in ekin kullanışlılığı ile ilgili ifadeleri ilgi çekicidir. Ergin, bu ekle türetilmiş örneklerin sayılamayacak derecede çok olduğunu, ekin yapma ve olma ifade eden fiiller yaptığını, son zamanlarda artan kullanım sıklığıyla birlikte ilgili kategorinin başlıca eki hâline geldiğini ifade eder (2020, s. 180). Benzer şekilde Hacıeminoğlu da ekin anlam ve yön bakımından çeşitlilik ortaya çıkardığını, araç bildiren sözcüklerle ayrı, zaman bildiren sözcüklerle ayrı, nesne ve renk bildiren sözcüklerle ise ayrı fiiller türettiğini belirtir (1991, s. 216).

Ekin eklenme özelliği ile ilgili olarak Akalın bir konuya dikkat çekmektedir. Ekin bazı isimlere tek başına getirilemediği ve Türkçe ile yabancı kökenli bazı isimlere bu ekin getirilmesinden sonra fiilden fiil yapan bir çatı ekinin getirilmesiyle ekin ancak kullanıma girebildiği ifade edilmektedir (Akalın, 1995, s. 83). Örneğin, *dil-le-n-*, *yer-le-ş-*, *aydın-la-t-* gibi örneklerde *-n*, *-ş* ve *-t* eki olmadan +L4- eki işlevini eklenmediği sözcüğe aktaramamaktadır. Karaağaç da bu konuyla ilgili olarak ekin birleşik ekler yapma işlevi olduğunu ifade etmektedir (2012, s. 308).

+L4- ekinin işlevleri üzerine yapılan çalışmalardan biri de Uyğur'a (2005) aittir. Araştırmacı çalışmasında Türkçedeki +L4- ekli fiilleri işlevleri bakımından sınıflandırmış ve böylece ekin kattığı işlevleri belirleme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda Uyğur, şu işlevleri tespit etmiştir:

- Bir şeyi bir şeyli hâle getirmek (kapsam, araç, parça, durum).
- Bir şeyi bir şey hâline getirmek.
- Bir şeyi bir hâle getirmek.
- Bir şeyli hâle gelmek.
- Bir şey hâline gelmek.
- Başka bir hâle gelmek.
- Yansımalarla kullanımında ekten önce gelen yansıma sesin çıktığını göstermek.
- Zaman isimleriyle kullanımında öznenin bir işi zaman kadar veya bir zaman boyunca yaptığını göstermek.
- Bir işin bir yere kadar yapıldığını göstermek.
- Kendinden önce gelen ismin etkilendiğini gösteren fiiller yapmak.
- Yer-yön isimleriyle birlikte mekânla ilgili yapılan bir iş manasında fiiller yapmak.
- +L4- ekinin zamanla üzerine geldiği kelimeyle kalıplaşması sonucu ayrıştırılamayan kelimeler yapmak.
- +L4- ekiyle yapılmış pek çok kelime mecaz anlam kazanarak farklı görevlerde kullanılmaya başlamak.
- İsmi ifade ettiği, nesne ve vasfı ortaya koyan, meydana getiren yahut sağlayan fiiller yapmak.
- Bir şey gibi olmak/davranmak/hareket etmek manasına gelen fiiller yapmak. (Uyğur, 2005, s. 349-351).

Cin ve Işık (2020) ise çalışmasında +L4- ekinin Eski Türkçeden bugüne görünümünü etraflıca ele almış ve ekin aynı zamanda *-n*, *-t*, *-ş* gibi eklerle oluşturduğu birleşik yapının da karşılaştırmasını alt taban olarak değerlendirmiştir. Çalışmada tarihî Türk lehçelerinde +L4- ekiyle kullanılan ancak bugün kullanılmayan 943 sözcük tespit edilmiştir.

Tüm bunlar göstermektedir ki temel sözcük türetim mekanizması eklere dayanan Türkçede +L4- eki isimden fiil türetme konusunda kendine özgü birtakım özellikler taşımaktadır. Ekin farklı anlam alanına ait isimlere eklenebilir olması, yansıma sözcüklere eklenebilmesi, Türkçeye yabancı dillerden giren sözcüklere eklenerek onlardan fiiller türetebilmesi, ekin işleklilik derecesinin diğer isimden fiil yapan eklerden ayrı olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte ekin bu işleklilik durumuna karşın *-n*, *-ş*, *-t* eki olmadan bazı sözcüklerle doğrudan kullanılamaz olması ekin sözcük türetiminde köprü işlevi kurarak ara formlar oluşturmasını sağlamaktadır. Ayrıca ek, eklendiği her sözcüğü yapısal olarak fiilleştirse de anlamsal olarak yaptığı katkı her fiilde aynı yönde olmamaktadır. Diğer bir deyişle ek eklendiği sözcükleri çeşitli *anlamsal kümeler* (semantic clusters) yönlendirmektedir. Bu anlamsal kümelerin çeşitliliği ekin diğer yapım eklerinden farklı bir yerde konumlanmasını da sağlamaktadır.

3. Anlamsal ve İşlevsel Kümeler

Dilde bağımlı ve bağımsız morfepler çoğunlukla yalnızca tek anlam alanını işaretlemeler. Birden fazla anlam alanını işaretleyebilen bu morfepler dilin işlevlik seviyesini artırır. Yapım ekleri de eklendiği sözcüğün türünü değiştirirse de dönüşülen yeni durumda da birtakım yeni *anlamsal kümeler* (semantic clusters) ile *işlevsel kümeler* (functional clusters) oluşturur. Anlamsal küme, bir dilbilgisel yapının aynı/yakın anlam alanlarını işaretlediği topluluğu ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle anlamsal küme, anlamsal düzeyde benzer/yakın olan sözcükleri anlam düzleminde kümeler hâlinde gruplama işlemidir. Anlamsal kümeleme, yalnızca dilbilimi değil psikoloji, dil öğretimi, web mühendisliği gibi farklı disiplinleri ilgilendiren bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Anlamsal olarak ilişkili sözcükleri art arda hatırlama eğilimi, anlamsal kümeleme olarak adlandırılmaktadır (Bousfield ve Sedgewick, 1944; Bousfield, 1953). Anlamsal kümeleme etkilerini ölçmek, katılımcıların hangi sözcüklerin anlam bakımından benzer olduğunu düşündükleri hakkında varsayımlarda bulunmayı gerektirir. Konu bu yönüyle öznel bir boyuta da sahiptir (Manning ve Kahana, 2012, s. 511).

İşlevsel küme ise bir dilbilgisel ögenin birbirinden farklı nitelikteki dilbilgisel öğelerle birleşerek bunları ortak işlevler çerçevesinde bir araya getirebilmesidir. Örneğin, bir ekin birden fazla işlevinin olması olağandır, bu işlevlerin her biri işlevsel küme olarak değerlendirilir. +*LAr* ekinin kimi zaman çokluk kimi zaman ise yapım eki temelinde (+*gil* yerine) kullanılması onun farklı işlevsel kümelerini gösterir. Diğer bir söyleyişle işlevsel kümeleme aynı işlev etrafında bir araya gelen yapıların birlikteliğini ifade eder. İşlevsel kümeleme bir dil ögesinin farklı sınıflarını ifade edebildiği gibi bir işlev etrafında meydana gelen birliktelikleri de ifade eder. Örneğin, *çokluk belirtmek* bir işlev kümesi olarak ele alınırsa bu işlev Türkçede farklı dilbilgisel öğeler vasıtasıyla sağlanabilir. Bu öğeler morfolojik, semantik ya da sentaktik olabilir. Çokluk +*LAr* morfemiyle işaretlenebileceği gibi sayıların sıfatlaşmasıyla, sözcüğün doğal anlamıyla, ikileme vasıtasıyla vb. çeşitli yollarla da sağlanabilir.

Türkçe anlamsal kümeler konusunda farklı enstrümanlarını kullanan dillerden biridir. Sözcükler, ekler, ünlemler bu anlam kümelerinin temel işaretleyicileri olarak işlev yaparlar. Türkçenin bu anlamda işlevselliği ile ilgili olarak Emre, Türkçenin *tasrif*, *istikak* ve *terkip* bakımından üretken olduğunu bir dilin de zenginliğinin bu üç yaratış kabiliyetiyle türetilen şekillerin çokluğu ile ölçülebildiğini ifade etmektedir (1933, s. 11). Aynı şekilde işlevsel kümeler konusunda da Türkçe oldukça esnek araçlara sahip bir dildir. Her bir dilbilgisel öge çeşitli işlevler etrafında birleşerek işlevsel kümeleri ortaya çıkarır.

Türkçede farklı türden eklerin eklenmesi sonrası ortaya çıkan yeni sözcüklerin anlam alanlarına ve işlevlerine atfen Timurtaş, eklerin birçok mana ve fonksiyonu olduğunu ve bunların ayrı ayrı tespit edilmesi gerektiğini belirtmektedir (1977, s. 274). Dilaçar'ın yapım eklerine yönelik tespiti özellikle anlam kümelerinin oluşturulması bağlamında dikkat çekicidir. Araştırmacı, +*CI* ekinin “duvarcı”da “yapanı”, “sucu”da satanı, “arabacı”da süreni, “tornacı”da çalıştırıcı, “yolcu”da gideni, “çöpçü”de toplayıcı, “kolcu”da memuru, “balıkçı”da hem tutanı hem satanı, “örücü”de sanat işçisini, “ınatçı”da huy, “birinci”de sırayı, “Atatürkçü”de inancı anlatma görevinde olduğunu belirterek ekin aslında anlamsal kümelerine gönderim yapmaktadır (1971, s. 94).

Türkçede sözcüklerin kullanım sahasına çıkabilmesi için birtakım unsurları içermesi gerekmektedir. Bu unsurlar sözcüğün anlamsal ve işlevsel kümelerinin belirlenmesi bakımından önemlidir. Sözcükleri oluşturan ve onun anlamlı bir dil birliği olarak dilde iletişim görevini yerine getirmesini sağlayan, bununla birlikte başkaca işlevlerini de yerine getirmesine yarayan bu unsurlar şunlardır: *varlık*, *görüntü* (*kavram*, *gösterilen*), *ses*, *mahiyet bilgisi*, *çağrışımlar*, *duygu değeri* (Karadoğan, 2004, s. 81). Bu unsurlar sözcüklerin oluşturduğu anlamsal ve işlevsel kümelerin niteliğini de belirleyen kavramlardır. Sözcüğün bu unsurlarından *gösterilen* ve *mahiyet bilgisi* o sözcüğün ait olduğu kümelerin sınırlarını belirleyen iki dilbilim kavramı olarak değerlendirilebilir. Özellikle *gösterilen* anlam kümesinin temelini oluşturmaktadır. Göstergeler sistemi içerisinde *gösterilen* iletişim sürecinin alıcı tarafında tahayyül edilen yönünü gösterir. Vardar, *gösterilen* için “göstergenin kavramsal yönü; gösterenle birleşerek göstergeyi oluşturan içerik.” tanımını yapar (Vardar, 2002, s. 108). Elbette her *gösterilen* kişilerin zihninde aynı şekilde belirmez. Karadoğan, eğer bir *elmadan* söz ediliyorsa insanın kafasında elmanın şekillenmesi, *bastalanmak* fiilinden söz ediliyorsa *bastalanmak* ile ilgili çeşitli görüntülerin ya da *esaret* kavramından bahsediliyorsa bununla ilgili görüntülerin oluşması gerektiğini söylemektedir. Araştırmacı *esaret* gibi bir kavramın insan zihnindeki görüntüsünün *elma* kadar belirgin olmayacağını ancak *esaret* kelimesini duyan insanın da kafasında mutlaka çeşitli görüntülerin oluşacağını ifade eder (2004, s. 82). Mahiyet bilgisi ise diğer unsurlarla birlikte sözcüğün anlamının tamamlanması ve bir dil

ögesi olarak görev yapabilmesi için şart olan unsurlardandır. Mahiyet bilgisi sözcüklerin gerçek hayattaki kavramsal karşılıklarıyla ilgili bir terim olarak değerlendirilebilir. Mahiyet bilgisi olmadan sözcüğün anlamının tamamlanmış sayılmayacağını belirten Karadoğan, o sözcüğün varlık unsurunun mahiyetiyle ilgili bilgilerin sözcüğü kullananlar tarafından bilinmesi gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin, “elma”dan bahsediliyorsa elmanın ne olduğu ne işe yaradığı “taş”tan farkının olup olmadığı gibi asgari bilgilerin bilinmesi şarttır (2004, s. 85). Bu durumda bir sözcüğün kullanım sahasına tam anlamıyla girebilmesi için *gösterilen ve mahiyet bilgisi* kavramlarının işlevlerini yerine getirmiş olması gerektiği beklenir.

Türkçenin eklemeli bir dil olması eklerin alelade bir şekilde eklenmesinin önünü açmaz. Ekler eklendikleri sözcüklere belirli bir yönde anlam ya da işlev kazandırır. Bu da eklerin kendi iç sistemikleri ile ilgilidir. Bununla birlikte aynı ekin eklendiği sözcüklerin *gösterilen durumu ve mahiyet bilgisi* de ekin işleviyle birlikte önem kazanır. Diğer bir deyişle bir ek eklendiği her sözcüğü anlamsal yönde tek bir rotada geliştirmez. Örneğin +L4- eki eklendiği her ismi yapısal olarak fiilleştirse de ortaya çıkan yeni sözcükler anlamsal ve işlevsel olarak birbirinden farklı kümeler içerisinde yer alır. İlgili dilin konuşurları *gizli anlaşmalar sistemi* düşüncesi doğrultusunda ekledikleri eklerle türetilen sözcüklerin hangi anlamsal ve işlevsel kümede yer alacağını ana dili konuşuru olmanın getirdiği gereklilik bağlamında öngörür ve eki uygun sözcüğe ekleyerek yeni sözcüğün anlam sahasına çıkmasını sağlar. Bu noktada dil kullanıcısının sözcüklerin *mahiyet bilgisi* bağlamındaki dilsel deneyimi ön plana çıkmaktadır. Yani konuşur kök ya da gövde olarak temel aldığı sözcüğün mahiyet bilgisi ile buna ekleyeceği ekin işlevsel özelliklerini doğal olarak bildiğinden ortaya çıkan yeni anlamlı ya da işlevli sözcüğün de mahiyet bilgisini öngörebilmektedir. Böylece konuşurun ana dili becerisi sözcüklerin kullanım sahasına çıkmasında rol oynayabilmektedir. Tüm bunlardan sonra daha kısa şekilde ifade etmek gerekirse ana dili konuşuru *anlamsal kümeleme* işlemini sahip olduğu doğal dil sezgileri vasıtasıyla yapmaktadır. Konuşurun sözcüğe eklediği ekin fiil mi isim mi yapacağı, çekim bağlamında zaman mı kişi mi kip mi ya da başka bir kategori mi belirteceği bu sezgi ile doğal olarak bilinir.

Sözcüklerin unsurları ve bu unsurların birlikteliği neticesinde ortaya çıkan anlamsal ve işlevsel kümeler, +L4- ekinin kullanım alanında da belirgin şekilde görülür. Dil kullanıcıları +L4- ekini kullanırken onun hangi anlamsal ve işlevsel kümeye sözcük gönderimi yapacağını sezgisel olarak bilir. Buna göre de kök tercihini belirler. Keza +L4- ekinin hangi köke eklendiğinde nasıl bir anlamsal/işlevsel küme oluşturduğu dilin bahsi geçen sezgisel boyutuyla ilgilidir. Örneğin, *keskin ya da sivri bir alet adına* +L4- eklendiğinde ortaya çıkan fiil *batırmak, saplamak, sokmak* gibi “bir şeyin başka bir şeyin içine girmesi” anlamını işaretlemektedir. *Bıçakla-, mihla-, okla-* vb. sözcükler buna örnek verilebilir. Sözcüğün mahiyet bilgisinden hareketle *su, tuz, biber, tohum* gibi varlıkların isimleri temelinde +L4- ekiyle oluşturulan fiiller ise “bu varlıkları bir şeye katmak/eklemek” anlam alanını göstermektedir. *Biberle-, sula-, tohumla-, tuzla-* gibi sözcükler de buna örnektir. Aynı zamanda işlevsel sınıfların da eklendikleri sözcükler ve +L4- arasındaki ilgi bağlamında ortaya çıktığı söylenebilir. Türkçeye diğer dillerden gelen sözcüklerin (kopyala-, programla-, postala- vb.) fiilleştirilmesi, yardımcı fiil işlevini yerine getirmesi (arzu et-/arzula-, nikah kıy-/nikahla-, plan yap-/planla- vb.) gibi birtakım işlevsel kümeler bu ilgi vasıtasıyla kurulabilmektedir. Dolayısıyla kök ya da gövde hâlinde +L4- ekini almamış sözcüklerin mahiyet bilgisi ve gösterilen durumu ekin eklendikten sonraki anlamsal ve işlevsel kümesini de belirleyen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. +L4- eki bu tür durumlarda yapısal olarak isimleri fiilleştirmektedir. Ancak ortaya çıkan fiillerin anlamsal ve işlevsel kümesi birbirinden farklıdır. Bunlar +L4- eki bakımından ele alındığında ekin hangi kümede bulunacağı yine doğal dil konuşuru tarafından dil sezgileri vasıtasıyla anlaşılabilir.

3.1. +IA- Temelli Anlamsal ve İşlevsel Kümeler

Türkiye Türkçesinde işleklik derecesi yüksek olan yapım eklerinden +IA-, eklendiği sözcüklerin bir kısmıyla anlamsal temelde kümeler oluştururken bir kısmıyla da işlevsel temelde kümeler oluşturmaktadır. Anlamsal kümeler gerçek hayatta bir fiilin belirttiği hareketin gerçekleşme şekliyle ilgili birliktelikler oluştururken işlevsel kümeler ise ekin diğer dil birimleriyle ya da tek başına dil içindeki işlevini tanımlayıcı özelliklerle ilgilidir.

3.1.1. +IA- Temelli Anlamsal Kümeler

İsimden fiil yapan eklerden olan +L4-, eklendiği sözcüklerin mahiyet bilgileri ve gösterileninin etkisiyle çeşitli kümeler oluşturmaktadır. Bu kümeler Türkçeyi ana dili olarak kullanan konuşurlar tarafından sezgisel olarak bilinmektedir. İsimden fiilleşerek söz varlığının bir ögesi hâline gelen bu sözcüklerde fiilleşmiş yapı vasıtasıyla belirtilen hareketler, gerçek hayatta oluş/gerçekleşme şekline göre anlamsal küme çerçevesinde tasniflenebilmektedir. Bu anlamsal kümeler aynı anlam alanı etrafında gerçekleşme bakımından benzer/yakın

hareketleri ifade etmektedir. Aşağıda anlamsal olarak tespit edilmiş kümeler ve bu kümeleri temsil eden bazı örnekler verilmiştir.

+L4- ekinin eklendiği kök ya da gövde biçimindeki isimlerin bir bölümü anlamsal kümeler etrafında birliktelikler oluşturmaktadır. Bu birliktelik fiilleşen yapıda belirtilen hareketin gerçek hayattaki gerçekleşme şekliyle ilgilidir. Bu gerçekleşme şekilleri birbirleriyle yakın hareketleri ifade etmektedir. İlâveten bazı fiillerin aynı anda birden fazla anlamsal ya da işlevsel kümede yer alabileceği de söylenebilir. Örneğin, *katalogla-* fiili hem *böliümlendirmek*, *ayrıştırmak* anlam kümesinde yer alabildiği gibi hem de *ahıtları fiilleştirmek* gibi işlevsel bir kümenin üyesi olabilir.

+L4- ekinin eklenildiği kök ya da gövdeler neticesinde ortaya çıkardığı fiildeki hareketleri aşağıdaki kümeler altında göstermek mümkündür:

- ATMAK, FIRLATMAK: *kurşunla-(3)*, *taşla-*, *yabala-*

Yukarıdaki anlam kümesinde +L4- ekinin eklendiği sözcüklerin mahiyeti gereği ekin yaptığı fiil gerçek hayatta *atmak*, *fırlatmak* anlam kümesi etrafında birliktelik oluşturabilmektedir.

- BÖLÜMLENDİRMEK, AYRIŞTIRMAK: *böliümle-*, *katalogla-*, *sınıfla-*,

Somut ya da soyut kavramları belirli özelliklerine göre bir araya getirmek anlam alanı çevresinde +L4- eki ismin fiilleşmesini sağlayabilmektedir.

- KATMAK, EKLEMEK: *alçıla-*, *amonyakla-*, *biberle-*, *fıstıkla-*, *fişkıla-*, *ilaçla-*, *katıkla-*, *kolonyala-*, *kumla-*, *limonla-*, *puçrala-*, *sarımsakla-*, *soğanla-*, *sula-*, *toprakla-*, *tuzla-*, *unla-*, *yağla-*, *yoğurtla-*

Bir nesnenin başka bir nesnenin içerisinde katılmasını, eklenmesini ifade eden bu fiillerde hareketin somut varlıklar etrafında gerçekleştiği görülmektedir. Böylece +L4-, *bir şeyin başka bir şeye dâbil olması* anlamının fiil söz varlığı bağlamında ifadesini sağlayabilmektedir.

- KESMEK: *traşla-*, *jiletle-*, *tırpanla-(1)*,

Bir araç vasıtasıyla başka bir nesneyi kesmek anlamında kullanılan fiiller +L4- vasıtasıyla da türetilmektedir. Ekin eklendiği varlığın işlevi fiil bağlamında +L4- aracılığıyla anlatılabilmektedir.

- MENTAL SÜREÇ İFADE ETMEK: *açıkla-*, *anla-*, *dinle-*, *lafla-*

Kişinin duyuları vasıtasıyla algıladığı bilgilerin çıktı verilerine (duygular ve sözler) dönüştüğü süreç mental süreç olarak ifade edilir. Bu süreç içerisinde bazı noktalar +L4- eki vasıtasıyla ifade edilerek mental fiile dönüşür. Bu fiiller de o sürecin bir parçasını işaretler. Sürecin girdisi olan *dinle-*, sürecin işlem noktası olan *anla-* ya da çıktı noktası olan *açıkla-*, *lafla-* gibi fiiller bu sürece vurgu yapan mental fiillerdir.

- ÖLÇMEK: *ayakla-*, *rakamla-*, *numarala-*

Varlıkları farklı ağırlık, uzunluk ya da nicelik bakımından ölçme ifade eden fiiller +L4- etkisiyle bu hareketi anlatan fiiller kullanım sahasına çıkmaktadır.

- SARMAK, ÖRTMEK, KAPLAMAK, TAKMAK: *asfaltla-*, *bağla-*, *bantla-*, *bobçala-*, *bukağla-*, *camla-*, *çarşafıla-*, *çulla-*, *depola-*, *dosyala-*, *duvakla-*, *fiçila-*, *kasala-*, *kasnakla-*, *kartonla-*, *kılıfla-*, *kutula-*, *kurşunla-(1)*, *mandalla-*, *nakışla-*, *nalla-*, *pulla-(1)*, *sarmala-*, *sargıla-*, *tapala-*, *taşla-*, *tıkaçla-*, *tıpala-*, *telala-*, *varakla-*, *yaşmakla-*, *yamala-*, *zarfla-*, *zırbıla-*, *zımbala-*

+L4- ekinin işlevselliği bağlamında *sarmak*, *örtmek*, *kaplamak*, *takmak* anlam alanı ilgili kök ya da gövde konumundaki sözcüğün etkisiyle ortaya çıkabilmektedir. Bu anlam kümesinde sözcüğün kök ya da gövdesinde bulunan varlığın ismi ve onun hangi amaçla kullanılan bir gereç olduğu ile fiilleşmiş sözcük arasında doğrudan bir anlam ilişkisi bulunmaktadır. Örneğin, *çarşaf* bir yatağı kaplamak, örtmek için kullanılan bir araçtır. Bu araçla yapılan hareket +L4- ekiyle fiilleşmektedir. Bu anlam kümesinde *araç* ve *hareket* ilişkisi açıktır.

- SOKMAK, BATIRMAK, İÇİNE GEÇİRMEK: *biçakla-*, *burgula-*, *cıvatala-*, *çomakla-*, *çubukla-*, *kamala-*, *kancala-*, *kaşıkla-*, *kargıla-*, *kazıkla-(1)*, *kılıçla-*, *kimla-(2)*, *mıbla-*, *muştala-*, *okla-*, *vidala-*, *yarala-*, *zıpkınla-*

Genellikle *delici, kesici* somut nesnelere yapılan hareketlerin fiilleştiği bu anlam kümesi *sokmak, batırmak, içine geçirmek* anlam alanında yer almaktadır. Örneğin, *bıçakla-* fiilinde yer alan *bıçak* keskin bir alet olmakla birlikte *bıçakla-* fiilin bu aletin başka bir somut varlığa *sokulduğu, batırıldığı* anlam kümesini işaretlemektedir. Bu kümede yer alan her fiilde benzer durum söz konusudur.

- SÜRMEK, BULAŞTIRMAK: *balla-, cilala-, çamurla-(1), hamurla-, macunla-, sabunla-, swala-, tutkalla-, zıpkılla-*

Bu anlam kümesinde ise iki nesne bulunmaktadır. Bu nesnelere birini diğerinin üzerine *sürmek ve bulaş(tır)mak* hareketi ifade edilmektedir. Örneğin, *tutkalla-* fiilinde *tutkal* ve onun sürüleceği *diğer nesne* yer almaktadır. +L4-eki bu anlam kümesinde somut iki varlık arasındaki ilişkiyi *sürmek, bulaştırmak* bakımından fiilleştirmektedir.

- SÜRTMEK: *arnakla-, fırçala-, gırgırla-, paşpasla-, tarakla-, turnakla-, tırmıkla-, zımparala-*

Bu kümede fiilin hayattaki gerçekleşme şekline göre *sürtmek* hareketi yer almaktadır. Bu anlam kümesinde +L4-eki eklendiği sözcüğün başka bir nesne üzerinde sürtmek hareketinin gerçekleştiğini ifade etmektedir.

- ŞEKİLLENDİRMEK, NİTELİK DEĞİŞTİRMEK: *alacala-, alla-, ayazla-, boğumla-, bulgurla-, çaprazla-, çoğulla-, halkala-, kangalla-, katla-, kırıkla-, makasla-, ozonla-, palazla-, parçala-, topakla-, tomrukla-, ufala-, yassıla-, yumakla-*

Herhangi bir varlığın şekil değiştirdiği ya da nitelikçe farklılaştığı bu anlam kümesinde ifade edilmektedir. +L4-eklendiği sözcükle birlikte *şekillendirme, (şeklen) nitelik değiştirme* anlam alanını işaretlemektedir.

- TOPLAMAK, KOPARMAK, AYIRMAK: *avla-, başakla-, cimbızla-, taraşla-, topla-*

Bu anlam kümesinde bir araç vasıtasıyla bazı nesnelere toplamak, bulunduğu yerden koparmak ya da ayırmak başta olmak üzere bazı hareketler ifade edilmektedir.

- VURMAK: *babyozla-, boynuzla-(1), damgala-(1), gagala-, kırbaçla-, sopala-, tokaçla-, tokmakla-, yumrukla-, zıpkınla-*

İçerisinde doğal olarak fizikî olarak darbeye bulunmak, vurmak gibi hareket anlamı bulunan bu anlam kümesinde genellikle somut bir nesne ile hareketin gerçekleştirilmesi durumu bulunmaktadır.

- ZAMANDA SÜREÇ BİLDİRMEK: *gecele-, kışla-, yazla-, yıla-*

Zaman ifade eden isim cinsinden sözcüklere +L4- eki eklendiğinde zamanda süreç bildiren fiilleri ifade eden anlam kümesi belirmektedir.

3.1.2 +L4- Temelli İşlevsel Kümeler

Türkçede çekim ekleri ve edatlar işlevsel olarak kümeler oluşturarak dilin kullanım düzleminde görev yaparlar. Türkçede çekim ekleriyle birlikte yapım eklerinin de bir kısmı işlevsel küme oluşturabilmektedir. +L4-eki yapısal bakımdan her ne kadar isimleri fiilleştirme görevini gerçekleştirirse de bazı kullanımalarında fiilleştirme göreviyle birlikte oluşturduğu işlevsel kümeler de dikkat çeker. Bu bakımdan +L4-eki, Türkçeye diğer dillerden alınan sözcüklerin fiilleşmesi, metaforik yapılarda yer alan fiillerin oluşturması, yansıma sözcüklerin fiilleşmesi ve yardımcı fiil işlevini üzerine alabilmesi gibi görevleri yerine getirerek bu kategorilerde kümeler meydana getirir.

Türkçede +L4- ile oluşan işlevsel kümeler şunlardır:

- ALINTILARI FİİLLEŞTİRMEK: *aforozla-, akortla-, bombala-, efsunla-, faksısla-, ferabla-, fotoğrafısla-, formatla-, imzala-, katalogla-, klonla-, mumyala-, nikabla-, paraşla-, planla-, poyrazla-, programla-, puanla-, postala-, raporla-, rötüşla-, selamla-, sıftabla-, stokla-, tasarımla-*

Diğer dillerden Türkçeye alıntılanan isim cinsinden sözcüklerin fiil ifade edebilmesi için +L4- oldukça kullanışlı bir araç olarak görülmektedir. Neredeyse alıntılanan her isim bu ekle fiilleştirilebilir niteliktedir. Dolayısıyla bu durum ekin işlevlik seviyesini de artırmaktadır.

Dilin dinamik bir yapıda olması onun diğer dillerden alıntı sözcükler almasının da yolunu sürekli açık bırakır. Bu nedenle diğer dillere olduğu gibi Türkçeye de özellikle sosyal medya vasıtasıyla son zamanlarda giren birçok alıntı

sözcük bulunmaktadır. Bu sözcüklerin bir kısmı henüz sözlüklere dâhil edilmemiştir. GTS’de yer almayan ancak başta sosyal medya olmak üzere web ortamında kullanılan sözcüklerin bazıları da şunlardır:

blokla-, favla-, followla-, googla-, hackle-, likela-, manifestle-, mentionla-, retweetle-, shiple-, shopla-, stalkla-, tweetle-

- **BİRLEŞİK EK OLUŞTURMAK:** *aptal-la-ş, aydın-la-t-, borç-la-n-, çirkin-le-ş-, gerçek-le-ş-, iyi-le-ş, katı-la-n-, kul-la-n-, yaş-la-ş-, yer-le-ş-* vb.

+*LA-* ekinin işlevsel kümelerinden biri de birleşik ek oluşturmaktır. +*LAN-*, +*LAŞ-*, +*LAT-* yapıları kimi zaman +*LA-* olmadan kullanım sahasına çıkamazlar. Yukarıda da belirtildiği gibi *aydın-la-*, *borç-la-*, *çirkin-le-* vb. yapılar *-ş*, *-n*, *-t* ekleri olmadan Türkiye Türkçesinde kullanılır değildir. Bu durumda ekin bir ara form sözcük oluşturduğu ve +*LAN-*, +*LAŞ-*, +*LAT-* yapılarıyla birleşik ek meydana getirdiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle +*LA-* eki, *-n*, *-ş*, *-t* ekleri olmadan bazı sözcüklerle doğrudan kullanılamaz hâledir. Ancak sözcük türetiminde ara form oluşturma işlevi bu tür sözcüklerde ortaya çıkar.

- **METAFORDA YER ALMAK:** *boğazla-, boynuzla-(2), çamurla-(2), çuvalla-(2), cimbızla-, damgala-, fosla-, hortumla-, inekle-, kakala-, kazıkla-, kırkla-, omuzla-, oyala-, pompala-, sakatla-(2), şutla-, taşla-(6), tavla-, turpanla-, topukla-, yarala-(2), zarfıla-²*

Türkçede +*LA-* ekiyle türetilmiş bazı fiillerin gerçek anlamlarının dışında metafor düzleminde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, yukarıda yer alan örneklerden *hortumla-* fiilinin *hortum*, *inekle-* fiilinin *inek* sözcüğünün gerçek anlamıyla doğrudan bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu anlamlar dilin kullanımı sırasında konuşurlar tarafından ortaya çıkarılmıştır ve +*LA-* ekinin işlevleriyle ilgili değildir. Ancak +*LA-* eki bu tür sözcüklerin fiilleşmesini ve fiilin metafor düzleminde ifadesini sağlamak konusunda işlev sahibidir. Bu nedenle +*LA-*’nın işlevsel kümelerinden biri de metafora yer almak olarak değerlendirilebilir.

- **YANSIMALARI FİİLLEŞTİRMEK:** *agula-, abla-, bomla-, bumla-, cirtla-, cıyakla-, çınla-, çıtla-, fısla-, fişla-, fosla-, gıdakla-, gurla-, havla-, hırla-, hışla-, hobla-, horla-, ihla-, murla-, miyavla-, pırtla-, puşla-, şakla-, şırla-, tukla-, vınla-, vakla-, vakvakla-, viyakla-, vızla-, yuhala-(2), zönkela-, zırla-*

Türkçede yansıma sözcükler temelinde isimler *et-*, *ol-*, *yap-*, gibi yardımcı fiillerle ya da +*LA-* ekiyle fiilleşebilmektedir. +*LA-* ekinin işlevsel olarak küme oluşturduğu durumlardan biri de yansıma sözcüklerin fiilleşebilmesi bağlamındadır. Yansıma sesin isim türüdeyken ifade ettiği husus +*LA-* ile fiil hâline gelmektedir. Böylece yansımalar +*LA-* ekiyle işlevsel küme oluşturabilmektedir.

- **YARDIMCI FİİL İŞLEVİ GÖRMEK:** *arşula-, bombala-, damgala-, fotoğrafıla-, nikabla-, planla-, selamla-, suçla-, yamıla-, yorumla-* vb.

Dil mekanizması içerisinde yapılar işlevlerini kim zaman diğer yapılarla paylaşarak dilin işleme sistemini genişletir. Örneğin, +*gil* eki temelde bir şahıs etrafında birliktelik oluşturan kişileri (teyzemgil, dayımgil, Ahmetgil vb.) ifade etmek için kullanılırken bazen bu işlevini Türkçede temel görevi nesnelere sayıca çok göstermek olan +*LAr* ekine (teyzemler, dayımlar, Ahmetler vb.) bırakmaktadır. Benzer durum Türkçede yardımcı fiil görevindeki yapılarla +*LA-* eki arasında da görülmektedir. Her ne kadar yardımcı fiillerle kurulan fiiller birleşik yapıda olsa da kimi zaman +*LA-* eki eklendiği isimleri fiilleştirerek yardımcı fiilin görevini üstlenebilmektedir. Dolayısıyla +*LA-* eki bu durumlarda *yardımcı fiil işlevi görmek* bağlamında işlevsel bir küme oluşturmaktadır.

Yardımcı fiilin işlevini üzerine alarak isimlerin fiilleştiği bu örneklerin bazıları aynı zamanda alıntı sözcük kategorisinde de yer almaktadır. Örneğin, *fotoğraf* sözcüğü alıntı bir sözcüktür ve *fotoğraf çek-* ve *fotoğrafla-* yapıları anlamsal olarak eş değer kabul edilebilir. Bu durumda bazı +*LA-* ekli fiillerin işlevsel olarak da kimi zaman birden fazla kümede yer aldığı söylenebilir.

Sonuç

Her dil kendi iç yapısı doğrultusunda gerçek hayatta karşılanması gereken kavramları, iletilmesi gereken düşünce ile duyguları aktarabilme kabiliyetine sahiptir. Ancak diller bunu gerçekleştirirken konuşurların sezgisi dilbilgisel unsurların görevlerini kendiliğinden yapmasını sağlar. Bu dilbilgisel unsurların kullanımı sözcüklerin türetiminde

² “Birisinden dolayı yollarla bilgi, laf almak için birtakım söylemlerde bulunmak.” sözcüğün bu anlamı GTS’de yer almamaktadır.

ve mevcut sözcüklerin anlam sınırlarının belirlenerek işletilmesinde kullanıcıların ana dili bilgisi bağlamında doğal/sezgisel olarak gerçekleşir.

Türkçe kendi iç işleyişinde sözcük türetme maksadıyla *ekleme, birleştirme, örneksene, ses değiştirme, derleme, tarama, ödünçleme* vb. birçok yola başvurur. Hatta bu yollar yine kendi içlerinde farklılıklar arz eden alt yöntemlere de sahiptir. Bununla birlikte mevcut sözcüklerde anlam sınırlarının belirlenmesi, sözcükler arası ilişkilerin kurulması, zaman bildirilmesi, kişi bildirilmesi vb. bakımlardan işletilen sözcüklerde yine *çekim ekleri* temel görevi yerine getirerek dilin kullanım sahasında iletişimi sağlamasına olanak tanır.

Farklı sözcük türetme yollarına ve çeşitli çekimleme durumlarına karşın Türkçenin takip edilebilen en eski metinlerinden bugüne kadar hem sözcük türetme hem de sözcük işletme bakımından *ekleme* yönteminin yapısal olarak temelde yer aldığını söylemek mümkündür. Keza bu nedenle Türkçe yapısal olarak sınıflandırıldığında *eklemeli diller* kategorisinde ele alınır.

Türkçenin morfolojik sistemi üzerine yapılan çalışmalarda Türkçenin yapısal temelini oluşturan eklerin sözcük sınıfları ve söz dizimi içerisinde kattığı anlam, çizdiği sınır bakımından genellikle ele alındığı görülmektedir. Morfoloji sistemini oluşturan eklerin *yapım* ve *çekim ekleri* olarak genel kabul gören tasniflerin yanı sıra araştırmacıların eklerle ilgili yeni tasnif önerilerinin temeli de eklerin kimi zaman yapısal kimi zaman ise işlevsel kimi zaman da her iki bakımdan ele alınmasıyla ilgilidir. Anlam ve işlev her ne kadar iki farklı kavram olsa da bu iki kavramın kimi zaman birlikte değerlendirilmesi gerektiği de söylenebilir. Keza Türkçenin morfolojik yapısının bu açıdan ele alınması farklı bakış açılarının geliştirilmesi için de gereklidir.

Dil çalışmalarının temeli dili sezgisel olarak kullanan ana dili konuşurlarının dili kullanım biçimlerine pragmatik olarak yaklaşarak dilin iç işleyiş mekanizmasını tasvir etmektir. Türkçenin iç işleyiş sisteminin anlaşılmasının kilit noktası konuşulan dilin her bir ögesinin tek tek etraflıca anlamsal ve işlevsel olarak analiz edilmesidir. Bu bakımdan Türkçede yapım ekleri ve çekim ekleri birtakım anlamsal ve işlevsel kümeler (semantic/functional clusters) oluşturmaktadır. Oluşturulan bu kümeler Türkçeyi ana dili olarak kullananlar tarafından sezgisel olarak bilinmekte ve pragmatik düzeyde kullanılmaktadır. Türkçenin işleklik derecesi en yüksek isimden fiil yapan eklerinden olan +L4- eki de diğer ekler gibi anlamsal ve işlevsel kümeler ortaya koymaktadır. Eklendiği ismin anlamıyla birlikte ortaya çıkan fiilin gerçek hayattaki oluş şekliyle ilgili anlamsal küme oluşturmakla birlikte, dilbilgisel görev de üstlenebilen +L4- işlevsel kümeler de oluşturmaktadır. Ekin oluşturduğu bu iki küme ekin işleklik derecesini artıran bir etken olarak ortaya çıkarken aynı zamanda ekin işlekliğinin fazla olması da ilgili kümelerin alt çeşitliliğini artıran ve karşılıklı besleme sağlayan bir durum olarak görülebilir. Türkçe Sözlük'te yer alan bununla birlikte özellikle günlük konuşma dili ve sosyal medyada sıklıkla kullanılan ancak henüz GTS'de yer almayan +L4- ekli fiiller incelendiğinde ortaya çıkan anlamsal ve işlevsel kümeler şunlardır:

Anlamsal Kümeler	İşlevsel Kümeler
atmak, fırlatmak	alıntıları fiilleştirmek
bölümlendirmek, ayırtmak	birleşik ek oluşturmak
katmak, eklemek	metaforda yer almak
kesmek	yansımaları fiilleştirmek
mental süreç ifade etmek	yardımcı fiil işlevi görmek
ölçmek	
sarmak, örtmek, kaplamak, takmak	
sokmak, batırmak, içine geçirmek	
sürmek, bulaştırmak	
sürtmek	
şekillendirmek, nitelik değiştirmek	
toplamak, koparmak, ayırmak	
vurmak	
zamanda süreç bildirmek	

Tablo 1: +L4- Ekinin oluşturduğu anlamsal ve işlevsel kümeler

Anlamsal kümelerle bakıldığında isimlerin +L4- ekini aldığı ortaya çıkan hareket etrafında toplandıkları ve ana dili konuşurlarının bu kümelenmeyi sezgisel olarak bildikleri görülmektedir. Bu anlam kümelerinden Türkçenin +L4- eki çevresinde ne şekilde görev yaptığı anlaşılabilir. Bu bilgiler ışığında Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen bireylere yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilebilir. Hatta +L4- dışındaki diğer morfolojik yapılar da anlamsal küme bakımından ayrı ayrı incelenebilir.

İşlevsel kümelerle bakıldığında ise +L4- ekinin pragmatik ve dilbilgisel işlevleri yerine getirdiği görülmektedir. Yardımcı fiilin yerine geçerek isimlerin fiilleşmesini sağlaması dilbilgisel bir işlev olarak dikkat çekerken, alıntılarının fiilleştirilmesi, metaforlaşma bakımından işlev görmesi ve yansıma sözcüklerin fiilleşmesi ekin daha çok pragmatik bağlamda işlevi olarak değerlendirilebilir. +L4- ekinin oluşturduğu bu işlevsel kümelerle birlikte yine diğer morfolojik yapılar da ayrı ayrı işlevsel kümeler bakımından ele alınabilir.

Bütün bu değerlendirmelerden sonra Türkçenin morfolojik yapısını oluşturan her yapının anlamsal ve işlevsel kümelerinin ana dili konuşurları tarafından sezgisel olarak ortaya koyulduğu söylenebilir. Türkçe üzerine yapılan dil çalışmalarında bu kümelerin tespit edilerek bu verilerin dille ilgili diğer disiplinlerin de istifadesine sunulması Türkçenin kavramsal haritasının anlam ve işlev bağlamında çizilmesi önem taşımaktadır.

Kısaltmalar

bk. Bakınız.

GTS: Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. (1995). +LA- ekinin çatı ekleriyle kullanılışı konusundaki görüşler ve ekin yabancı kaynaklı kelimelere getirilişi üzerine. *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı Bildirileri* içinde (ss. 92-105). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2020). *Her yönüyle dil: ana çizgileriyle dil bilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Balcı, M. (2013). Türkçede bazı eş anlamlı fiiller üzerine (isim +LA-=isim+yardımcı fiil). *VI. Türk Dil Kurultayı Bildirileri* içinde (ss. 623-629). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Başdaş, C. (2006). Türkçede üçüncü grup (ara) ekler. *I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri* içinde (ss. 1-6). Ankara: Bilkent Üniversitesi Yayınları.
- Bousfield W. A. (1953). The occurrence of clustering in the recall of randomly arranged associates. *Journal of General Psychology*, 49, 229-240.
- Bousfield, W. A., & Sedgewick C. H. W. (1944). An analysis of sequences of restricted associative responses. *Journal of General Psychology*, 30, 149-165.
- Cin, A., & Işık, D. (2020). Eski türkçeden günümüze +LA- isimden fiil yapım eki. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, X, 79-115. <https://doi.org/10.13114/MJH.2020.519>
- Delice, H. İ. (2000). Türk dilinde işlevsel ek tasnifi denemesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 9(200), 135-150.
- Deny, J. (2012). *Türk dil bilgisi*. (A. U. Elove, Çev.). Kabalcı Yayınevi.
- Dilâçar, A. (1971). Gramer: tanımı, adı, kapsamı, türleri, yöntemi, eğitimdeki yeri ve tarihçesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 19(83), 83-145.
- Eckmann J. (2009). *Çağatayca el kitabı*. (G Karaağaç, Çev.). Kesit Yayınları.
- Eker, S. (2015). *Çağdaş türk dili*. Grafiker Yayınları.
- Emre, A. C. (1933). *Türkçede kelime teşkili*. Başvekâlet Müdevvenat Matbası.
- Erdal, M. (1991). *Old turkic word formation, a functional approach to the lexicon*. C. I-II, Wiesbaden.

- Ergin, M. (2020). *Türk dil bilgisi*. Boğaziçi Yayınları.
- Gabain, A. v. (2007). *Eski türkçenin grameri*. (M. Akalın, Çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Guzev, V. G. (1987). *Oçerki po teorii tyurkskogo slovoizmeneniya: İmya (Na materiale staroanatoliysko-tyurkskogo yazıka)*. Leningradskiy Ordena Lenina i Ordena Trudovogo Krasnogo Znameni Gosudarstvennyy Universitet Leningrad, İzd. Leningradskogo Universiteta.
- Guzev, V. G. (1990). *Oçerki po teorii tyurkskogo slovoizmeneniya: Glagol (Na materiale staroanatoliysko-tyurkskogo yazıka)*. Leningradskiy Gosudarstvennyy Universitet, Leningrad, İzd. Leningradskogo Universiteta.
- Gülsevin, G. (2004). Türkçede 'sıra-dışı' ekler ve eklerin tasnif-tanımlanma sorunu üzerine. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* içinde (ss. 1267-1283). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk dilinde fiiller (en eski türkçeden çağdaş türk şivelerine kadar)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1996). *Karabahlı türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Akçağ Yayınları.
- Karadoğan, A. (2004). *Türk lehçeleri arasında aktarma sorunları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Korkmaz, Z. (2019). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Manning, J. R., & Kahana, M. J. (2012). Interpreting semantic clustering effects in free recall. *Memory (Hove, England)*, 20(5), 511-517.
- Sarı, İ. (2022). Bir kavram karşılama mekanizması olarak dönüştürme. E. Hirik, N. Çelik, S. Hirik (Ed.) *Türk Diline Artzamanlı ve Eşzamanlı Bakışlar* içinde (ss. 301-316). Paradigma Akademi Yayınları.
- Tezcan A, Belgin, Tarıktaroğlu A. & Gemalmaz, E. (2004). *Türkçe sözlük'ün ters dizimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1977). *Türkçemiz ve uydurmacılık*. Boğaziçi Yayınları.
- Turan, Z. (2007). Türkçenin yapım ve çekim düzeninde yer alan eklerin sınıflandırılması nasıl olmalıdır? *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II* içinde (ss. 1835-1844). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uyğur, S. (2005). +IA- ekinin işlevleri üzerine bir deneme. *Türk Dili*, 646, 347-351.
- Vardar, B. (1998). *Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri*. Multilingual Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual Yayınları.
- Yüceol Özezen, M. (2017). Kazan tatarcasında ve türkiye türkçesinde +LA- eki-karşılaştırmalı bir çalışma-. *International Journal of Langues' Education and Teaching*, 5(3), 529-551.

EXTENDED SUMMARY

Morphology and semantics are two of the basic categories of linguistics and are closely related to each other. Morphology does not ignore semantics while analysing structure. Likewise, every structural change has a nature that directly affects semantics. The opposite is also possible with a diachronic view. In some cases, it is seen that semantics also affects morphological structure. There is also a close relationship between morphology and functional structure.

There is also a close relationship between morphology and functional structure. Functional grammar examines how the language elements used in the surface structure, especially morphological elements, play a role in the pragmatic structure. Thus, it analyses what kind of meaning emerges in which situations. Therefore, it would not be a mistake to say that functional grammar examines the roles of morphological elements in use. Morphological structure affects the meaning of a word or expression. Functional grammar explains how these words or expressions are used and their role in communication. Therefore, these two fields complement each other, helping us to understand both the internal structure and the external function of language.

There are many different ways of making and operating words in the internal structure of Turkish. The most basic of these ways is the affixation system. For this reason, Turkish is structurally considered as an agglutinative language. Suffixes are one of the most basic instruments of Turkish in terms of establishing semantic relations between existing words and other words or in the derivation of new words. In addition to emphasising a structural phenomenon, agglutinativity does not exclude meaning and function. In other words, the agglutinative structure of Turkish is directly related to meaning and function.

Each suffix, which is a member of the lexical derivation and operating system of Turkish and which is categorised as construction or inflectional suffix in the studies, has a function in the context of morphology-semantics and functional grammar. These suffixes do not come together randomly during use. Affixes, together with the words to which they are attached, form certain conceptual fields that native speakers intuitively know. In addition, native speakers also intuitively form some semantic and functional clusters with these affixes. Due to the variety of semantic and functional clusters it forms, one of the suffixes with the highest frequency of use in Turkish is +IA-, which is considered among the construction suffixes. In terms of structural grammar, +IA-, whose main task is to make nouns into verbs, forms many conceptual fields. Some of these conceptual fields can be grouped around semantic clusters. For example, some verbs derived with the suffix +IA- can form semantic clusters such as "to throw", some verbs "to partition", some verbs "to add", and some verbs "to cut". In addition, it is also seen that the same suffix forms various grammatical function-based clusters such as "verbising a loan", "forming a compound suffix", "making a metaphor". In fact, all studies on language are aimed at analysing and describing the internal functioning systematics of language. When the language usage patterns of native speakers who have the ability to use their language intuitively are handled pragmatically, the mechanism of that language can be revealed. The way to understand the internal mechanism of Turkish is to analyse each of its elements, especially morphological elements, in detail semantically and functionally. In this respect, derivational and inflectional suffixes in Turkish form a number of semantic/functional clusters. These clusters are also naturally known and pragmatically used by individuals who use the language naturally. The suffix +IA-, which has a high degree of functionality in Turkish, forms semantic and functional clusters like other suffixes. +IA-, which forms a semantic cluster related to the meaning of the noun to which it is attached and the way the verb occurs in real life, also forms functional clusters. These two clusters formed by the suffix appear as a factor that increases the degree of functionality of the suffix. At the same time, the high functionality of the suffix can be seen as a situation that increases the sub-diversity of these clusters and provides mutual feeding.

This study aims to reveal the reasons for the high frequency of use of the suffix +IA- in Turkish by identifying the semantic and functional clusters that the suffix +IA- produces in use. For this purpose, the verbs with +IA- suffix in the Turkish Dictionary were evaluated and some usage examples not included in the dictionary were also discussed for this purpose. Another aim of the study is to describe the internal mechanisms of the clusters that native speakers intuitively construct. In the studies on the morphology of Turkish, it is seen that the affixes, which constitute the structural basis of Turkish, are generally handled in terms of word classes and their role in syntax. In this respect, it is important to determine the conceptual fields and semantic and functional clusters

formed by the affixes when they appear in the field of use. Determining the semantic and functional clusters of all morphological elements of Turkish, not only +IA- suffix, is also important for determining the intuitively known internal structure of Turkish. Considering the morphological structure of Turkish from this perspective is also necessary for the development of different perspectives.

+IA-, which is one of the suffixes that has been in use since the earliest known texts of Turkish until today, has been analysed in terms of the verbs included in the Turkish Dictionary and the verbs not included in the dictionary. It has been observed that these verbs basically form semantic cluster and functional cluster. Different types of Turkish suffixes should be handled from a similar point of view. Because the description of the systematics not only in grammatical dimension but also in pragmatic structure can be provided in this way. The analysis of the "natural" ways of use of individuals who learn the language from birth and speak it as their native language and the understanding of their reasons can be achieved by determining the separate semantic and functional clusters of all morphological elements of Turkish.